

Cudar világ

A gyerek előbb az oldalára fordult nyöszörögve, majd fázósan összehúзва magát a paplan védelmébe búj. Anyja felsóhajtott, tudta, hogy szívtelenség, amit csinál, de nem volt más választása. Felemelte a paplant, és gyengéden ismét megrázta a fiú vállát. Ébredj, suttogetta közben, mire a gyerek felnyitotta a szemét. Álmos pillantása egyenesen a mennyezetről függő csillárra tévedt, a vakító fénytől hunyorogni kezdett, motyogott valamit félálmban.

Fogalma sem volt, mi történik körülötte.

Apja az ajtóban állt lehorgasztott fejjel, akár egy önálló mozgásra képtelen bábu. Drótkeretes szemüvege az orra hegyére csúszott, ám helyett, hogy megigazította volna, a keret fölött nézte a csillár alatt terpeszkedő természetes alakot, amint közömbösen piszkálja az orrát, mintha semmi köze nem lenne ahhoz, ami a szobában zajlik.

Az anya végre kisegítette fiát az ágyból.

– Öltözz gyorsan! Sietnünk kell – sürgette a gyereket, aki csak most vette észre a szoba közepén álló szürke ruhás rendőrt. Ijedten tekintett az anyjára, de nem kapott magyarázatot, mire az ajtó felé fordult, apjától remélve, hogy közbelép, s talán visszabújhat az ágyba. Apja azonban se nem mozdult, se nem szólt, csak a rendőrt bámulta mereven, mint akit megbabonázott annak látványa.

A gyerek éppen végzett az öltözködéssel, amikor a másik szoba ajtajában megjelent egy kövér alak. Szürke egyenruhát viselt az is, ám társa közönyével ellentétben ingerült pillantással tekintett körül.

– Mi az istent csinálnak ennyi ideig? – dörgött a hangja. – Nem fogunk egész nap magukkal szarakodni. Gyerünk! Indulás!

A gyerek riadtan az anyjához búj, aki védelmezően átkarolta, s elindult vele az előszoba felé. A kövér rendőr, megelőzve őket, a még mindig mozdulatlan apához lépett.

– Szedje a gönceit, és lóduljon! Ne akarja, hogy én noszogassam, mert azt holtáig megemlegeti – üvöltötte magából kikelve.

Az apa összerezte a durva hangra, megfordult, majd gépiesen lehajolt a lábai mellé állított bőröndökért. Meggörnyedve a bőröndök súlya alatt, elindult. Felesége és a gyerek követték, mögöttük a behemót rendőr.

Az asszony megtorpant az ajtóban, hátranézett volna, de az eddig közömbösséget tanúsító rendőr durván megbökte, így nem maradt lehetősége búcsúpillantást vetni otthonára.

Garami Viktor a polcra helyezett tégléit rendezgette, amikor nyílt a patika ajtaja. Megfordult, s egy pillanatra megütközött azon, hogy a belépő egy fiatal hölgy s nem pedig egy idős asszony, mint vevőkörének többsége. A nő is meghekkent, mintha valaki másra számított volna a pult mögött. Meg is kérdezte nyomban: maga az új patikussegéd?

A férfi, le nem véve tekintetét a vevőről, arcán elnéző mosollyal válaszolt:

- Mondjuk inkább úgy, az új tulajdonos.

- Nocsak! - lepődött meg a nő.

- Ha nincs ellene kifogása - mondta a férfi. - Megnyugtathatom, ugyanolyan figyelmes kiszolgálásban fog részesülni, mint korábban bármikor. Megjegyzésből ítélve, úgy tűnik, nem először van itt.

A nő zavarba jött, elpirult, majd elnevette magát.

- Ami azt illeti, igaza van. Elég régóta járok ide annak ellenére, hogy egy ideje már...

- Elkerülte ezt a boltot. Ami, ha őszinte akarok lenni, nem is olyan nagy baj, mert ez azt jelenti, semmiféle nyavalya nem kínozza, és nincs szüksége gyógyszerekre.

- Nincs is, hál'istennek. Anyámat gyötri állandó fejfájás, marokszám szedi a Kalmopyrint. Most is azért jöttem.

- Marokszám? - kérdezte Viktor, miközben kihúzta a pult egyik fiókját, s hirtelen támadt jókedvében tényleg egy jó maroknyi Kalmopyrint helyezett a pultra.

- Ez elég is lesz - bólintott rá a nő komolyan.

- A mennyiségből ítélve - jegyezte meg a férfi csodálódottan -, úgy tűnik, egy darabig nem akar betérni hozzánk.

- Ha nem muszáj - felelte a nő hangjában enyhe kacérkodással.

- Muszájról szó sincs - vágta rá azonnal Viktor. - Ám bármikor betérhet, ha erre van dolga. Gyógyszert nem ajánlok, de egy teára szívesen látom.

Három nap múlva a nő fázósan, esőkabátba burkolózva ismét megjelent a patikában.

- Forró teát ígért, hát most szeretném a szaván fogni.

Viktor már indult volna a hátsó helyiségbe, elkészíteni a felajánlott teát, csak hogy ekkor két idősebb hölgy nyitotta rájuk a patika ajtaját. Viktort ez zavarba hozta, de egy szemvillanás alatt feltalálta magát.

- Ne haragudjon, de... Ugye megérti - mutatott a jövevények felé. - Hanem, tudja mit? Egy óra múlva zárok. Utána átmegyek a Mazura vendéglőbe. Kérem,

jöjjön oda maga is. Meghívom egy pohár fűszeres forralt borra. Ebben a cudar időben az még a gyógyteánál is jobban fog esni.

A nőnek nem volt ellenvetése, igaz jóváhagyását sem jelezte akár egy főbólintással, egyszerűen csak annyit mondott: viszontlátásra, és már sarkon is fordult.

A fehér abrosszal leterített asztalnál Viktorban felmerült, a nőnek esetleg fogalma sincs, hol találja a Mazura vendéglőt, s így valószínűleg hiába várja. Lemondva a remélt találkozóról, éppen a vacsoráját akarta megrendelni, amikor a nő megjelent.

- Örülök, hogy idetalált - üdvözölte a férfi. - Már nem is reméltem...

- Nem volt nehéz - mosolygott a nő. - Itt lakom a Phönix utcában, majdnem szemben ezzel a vendéglővel. De talán bemutatkozhatnánk, eddig ugyanis erre még nem adott alkalmat. Falkner Eszter.

- Bocsánat, ez tényleg az én hibám. Garami Viktor - ragadta meg a nő kezét, miközben már helyet is kínálta.

Így kezdődött a kapcsolatuk. Mindketten érezték, vonzalmuk kölcsönös, ami érthetővé tette, hogy rövid idő múltán már közös jövőt tervezgettek. Az Európában több mint egy éve dúló háború másokat sem tartott vissza a szerelemtől, házasságkötéstől vagy akár a gyerekszüléstől. Budapest lakossága egyelőre csak a hírekből ismerte a háborút, ami, sokak reménye szerint, már nem tarthat sokáig. Angliát megroppantja a német hadigépezet, s ez talán Hitler étvágyát is kielégíti majd.

Mitől kellett volna félni?

Eszter az ötödik találkozásuk alkalmával bevallotta Viktornak, hogy zsidó. Nem vallásos, mint mondotta, huszonegy éves korára nem látott még zsinagógát belülről, a Talmudot is csak hallomásból ismeri, de mégiscsak zsidó.

Viktor egyszerűen vállat vont. Na és - jegyezte meg könnyedén, mint aki sohasem hallott a németországi pogromokról, a hazai zsidótörvényekről; mint aki semmi jelentőséget nem tulajdonít annak, hogy kinek mi a származása. Emberek vagyunk.

- Ha nem tévedek - mondta Viktor ezúttal is a Mazura vendéglő asztalánál -, apai nagyapám is zsidó volt. Számít ez valamit? Szerintem semmit. Teljesen mindegy, hogy valaki a Bibliát vagy a Talmudot forgatja a kezében. Magánügye. Mondok más valamit. Az egyetemen volt egy évfolyamtársam, Mecskó Pali, akinek a szülei tótok voltak, alig beszéltek magyarul, a fiuk mégis magyar, de még mekkora, s ezt soha nem győzte hangoztatni, a kelleténél talán még jobban is.

Mazura úr házi vörösborát iszogatva hosszasan, s ami talán még fontosabb, meggyőzően fejtette ki véleményét a zsidókérdésről, amit szerinte csak a politikusok nagyítanak fel önös érdekből, saját, ki tudja, milyen céljaik elérésére. Erre Imrédy Béla szolgálhat a legjobb példával. A második zsidótörvényt ő nyújtotta be a parlamentnek, aztán kiderült, hogy neki is voltak zsidó ősei, bele is bukott. Nyilván, tette még hozzá Viktor, a politika nagy befolyással van az egyszerű emberek életére, ugyanakkor azt sem szabad szem elől tévesztetni,

hogy minden politikus olyan, mint a szélkakas. A széljárás pedig megfordulhat. Az ilyen Hitler-féle fanatikuskokat vagy jobb belátásra bírják, vagy előbb-utóbb félreállítják őket.

Karácsony után már az esküvő is szóba került. Viktor ezzel kapcsolatos elképzeléseit a leendő anyós árnyékolta be. Eszter ugyanis kijelentette, nem akarja magára hagyni beteg édesanyját. Viktornak nem volt ínyére egy fedél alatt élni a valójában nem is olyan öreg asszonnyal, akit időközben természetesen megismert, mint zsémbes, a kákán is csomót kereső, meglehetősen összeférhetetlen nőszemélyt. Kialakult véleményének ugyan nem adott hangot, még csak célzást sem tett rá, ám ellenkezését mindamellett nyilvánvalóvá téve kifejtette, mi több, érvekkel is igyekezett alátámasztani, mennyivel jobb volna, ha külön háztartásban élne. Ezt még az is megkönnyítené, hogy alig három utcasarkokra laknak egymástól.

A probléma magától oldódott meg 1941 februárjában. A mamával egy erős szívinfarktus végzett. Viktornak, ha őszinte akart lenni magához, el kellett ismernie, ez a tragikus esemény soha jobbkor nem következhetett volna be.

Ekkor azonban egy másfajta nézeteltérés támadt közöttük. Eszter el akarta halasztani a május elejére kitűzött esküvőt, mondván, nem illik vigasság a gyászhoz.

Viktor ezt már nem tudta megállni nevetés nélkül.

– Nem lesz nagy ceremónia, nem lesznek meghívott vendégek, így aztán vigasság sem lesz – mondta. – Tiszteletben tartom az érzéseidet, de azzal, hogy halogatjuk a házasságot, nem változik semmi. Már ami a gyászt illeti.

Esztert, legalábbis Viktor hite szerint, végül egy racionális okfejtés győzte meg: pénzpazarlás volna két lakást fenntartani. Igazából mégsem ez hatott.

Eszter az édesanyjával egy Phönix utcai garzonlakást bérelt, aminek költségeit gépiprónői fizetéséből még tudta volna vállalni, tehát nem anyagi megfontolás miatt adta be derekát. Anyja halálát követően azonban az otthonosan berendezett garzonlakás egyszerre elviselhetetlenül rideg lett. Viktornak viszont tágas, háromszobás lakása volt a Sziget utca végén, Dunára néző ablakkal. Szülei nem sokkal azután költöztek ide, hogy az újlipótvárosi Duna-parton felépültek a Palatinus házak. Életét el sem tudta volna képzelni máshol, s éppen ezért a lakáshoz – bár az egy személy számára óriásinak bizonyult – még apja halála után is ragaszkodott.

Az idősebb Garami, alig élve túl felesége halálát, három éve hunyt el, és szinte az utolsó pillanatig dolgozott a közeli Erzsébet malom vezető beosztású tisztviselőjeként. Magas fizetése volt, amit körültekintően, rosszmájúak szerint kicsinyesen osztott be éveken keresztül.

Apai hagyatékának köszönhetően Viktor az előző év nyarán megvette tulajdonosának özvegyétől a közeli patikát. Egyetemi tanulmányainak befejezése, 1936 óta saját gyógyszerhárról álmodott, s bár vidéken erre már régen lehetett volna alkalma, esze ágában sem volt elköltözni a fővárosból. Sőt még a szűkebb pátriájának tekintett Újlipótvárosból sem. Bízott magában, tudta, az ember min-

den reális elképzelését előbb-utóbb valóra válthatja, ha van elég türelme és kitartása hozzá. Akkor még a szerencse is melléje szegődhet.

Eszter végül a költözés kérdésében is engedett. Ez, noha magának sem valotta be, egyáltalán nem esett nehezére, hiszen megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor utoljára zárta be maga mögött a garzonlakás ajtaját, és két hónappal a kitűzött esküvő előtt birtokba vette új otthonát. Már az első nap hozzáfogott a lakás átrendezéséhez, amibe – a bejárónő legnagyobb csodálkozására – Viktor egyszer sem szólt bele. Ő csak ahhoz ragaszkodott, hogy apjától rámaradt dolgozószobájában ne változzon semmi.

Viktort meglepte, hogy mennyivel barátságosabbá, otthonosabbá vált a hatalmas lakás Eszter keze nyomán. Nem mintha a bejárónő addig végzett munkája bármikor is kívánni valót hagyott volna maga után, ámde ő csak takarított, port törölt, mosott, s meg sem fordult a fejében, hogy bármit is eltoljona helyéről, míg Eszter alaposan felforgatott mindent.

Polgári esküvőjük, miként eltervezték, egyszerű, minden felhajtást nélkülöző körülmények között zajlott le. Ezt már csak azért is ildomosnak tekintették, mert az ország az öngyilkosságot elkövető Teleki Pál miniszterelnököt gyászolta. Mátrában töltött rövid nászutjukon teljes elszigeteltségben egymásnak szentelhettek minden percüket. Így csak hazatérésük után értesültek arról, hogy a magyar honvédség bevonult a Délvidékre. A hír sokkhatással volt Eszterre.

– Ez már háború – mondta, nem titkolva a várható jövő kiváltotta félelmét.

Viktor, aki korábban lelkesen fogadta Kárpátalja és Észak-Erdély visszacsatolását az anyaországhoz, igyekezett megnyugtatón felelni. Természetesen neki is voltak balsejtelmek, s noha következetesen távol tartotta magát a politikától, hallott híreket, olvasott újságokat, szót váltott tájékozottabb vevőivel, de optimista természetének köszönhetően bízott abban, hogy a háború, bármeddig folytatódik is, közvetlenül nem fogja érinteni Magyarországot. S miként szülei a világháború okozta nehézségeket, úgy ők is átvészelik majd a vészterhes időket.

Eszter egyáltalán nem volt ennyire optimista, és az elkövetkezendő események őt igazolták.

Június 22-én, miként annyi más embert, őket is váratlanul érte a Szovjetunió megtámadásának híre. Alig néhány nappal később, amikor Magyarország is hadat üzent a kassai bombatámadásra hivatkozva, Eszter sírva fakadt.

– Ugye megjósoltam, hogy mi sem kerüljük el a háborút. Mi lesz velünk? – kérdezte kétségbeesetten, és ezúttal egy biztató válasz reménye nélkül.

Ekkor már Viktornak is szertefoszlottak az illúziói, de eltökélte magát, nem hagyja, hogy félelem uralkodjon felettük. Hiszen a legveszélyesebb, a legbizonytalanabb helyzetekben sem szabad feladni a reményt. Ő, a patikus, nagyon jól tudta, hogy mindenre van gyógyír, ami enyhítheti a fájdalmat, ami segíthet legyűrni a kórokozókat, és meghosszabbíthatja az életet. Ebből a tudatból merített erőt.

Amire nem sokkal később ugyancsak nagy szüksége volt. Augusztus elején Eszter már a házasságukat is veszélyeztetve látta. E hónap nyolcadik napján

ugyanis hatályba lépett a harmadik zsidótörvény, amely megtiltotta a vegyes házasságokat, s ő attól tartott, ez a törvény a házasságuk felbontására kötelezheti őket.

Másnap délben Viktor a segédjére bízta a patikát, és felkereste ügyvéd ismerősét a Légrády Károly utcában. Telegdi úrról tudta, hogy zsidó, így feltételezte róla, éppen ezért közismert ügyvédként az új törvénynek is alapos ismerője.

Egy pillanatra meghökkent, amikor az idős úriember lehajtott fejjel, zavartan törölgetve szemüvegét, nekiszegezte a kérdést:

– Maga, Garami úr, ugye nem zsidó?

– Talán igen, talán nem – adta meg Viktor a választ némi töprengést követően. – Úgy tűnik, manapság az ember nem maga határozza meg, zsidó-e, vagy sem. Ezt a szívességet megteszik mások helyette. Az egyik nagyapám zsidó volt, engem megkereszteltek, de ettől még nem hiszem, hogy szintiszta árja volnék.

– Nyilván nem az, jelen pillanatban még sincs mitől félniük. Az új zsidótörvény magukra nem vonatkozik, mert maguk már összeházasodtak. Attól meg nem kell tartaniuk, hogy a házasságukat esetleg megsemmisítik, vagy hogy válasra kényszerítenék magukat. Egyelőre.

– Mit akar ezzel mondani? – kérdezte Viktor felhúzott szemöldökkel.

Telegdi úr széttárta karjait.

– Csak figyelmeztetni szeretném. Ez már a harmadik, zsidók lehetőségeit korlátozó törvény. Nincs kizárva, hogy ezt hamarosan követi majd egy negyedik, egy ötödik vagy akár egy hatodik törvényrendelet, amelyik már nemcsak korlátozza bizonyos emberek életlehetőségeit, de még az életüknek is határt szabhat. Ahogy mondtam, maguknak egyelőre még nem kell félniük. Ennek ellenére legyenek óvatosak, maga pedig vigyázzon a feleségére. És tartalékoljon elég nyugtatót, idegcsillapítót és altatót. Ha így folytatódnak tovább a dolgok, én is gyakrabban térek be a patikájába.

Életükben – az országtól egyelőre még távoli háború s a mindinkább lesújtó hírek ellenére – egy viszonylag nyugodt időszak következett. Egyetlen komolyabb vitájuk abból fakadt, hogy Viktor nagyon szeretett volna gyereket, ám Eszter határozottan kijelentette, egyetlen porontyot sem hajlandó a világra hozni mindaddig, amíg béke nem lesz Európában. Viktor, ha nem is egykönnyen, de beletörődött.

Eszter megtartotta gépírónői állását a Vilmos császár körúti biztosítónál, ahol számtalan emberrel találkozott, akik a valós hírek mellett egyre ijesztőbb rémhírekről is suttogtak.

– Egy zsidó kollegánkat munkaszolgálatra vitték – fogadta Eszter egyik nap hazatérő férjét. – Ágyútölteléknek.

A munkaszolgálat, amelynek alapjait az 1939-ben hozott honvédelmi törvény teremtette meg, ekkorra már széles körben ismertté vált, sokan mégsem voltak tisztában funkciójával. Viktor, aki maga is hallott erről éppen eleget, egy percre sem álmította magát, mégis enyhíteni akarta a valóságot.

– Nem szabad mindent elhinni, amit az emberek beszélnek – mondta. – Háború van, ami sajnos nagyon sok ember életét követeli, teljesen mindegy, hogy valakit fegyveres vagy egyszerűen csak munkaszolgálatra hívnak be.

– Én azt hallottam... – vetette közbe Eszter, de Viktor azonnal a szavába vágott.

– Mondtam már, nem szabad mindennek hitelt adni. Az emberek csak rémisztgetik egymást.

– Téged...

– Engem egyikre sem fognak behívni. Mentességet élvezek, ettől tehát ne tarts.

Sokáig úgy tűnt, még Eszter szemében is, hogy közvetlenül valóban nincs mitől félni.

1944 tavaszán azonban minden megváltozott. Március 19-én német csapatok szállták meg az országot, s noha a kormányzó a helyén maradt, mindenki tudta, hogy ezek után a németek fognak dirigálni. A döbbenettől még fel sem ocsúd-
tak, amikor másnap, alig néhány perccel az iroda nyitása után Esztert félrehívta a főnöke, s közölte vele, bár végtelenül sajnálja, nem alkalmazhatják tovább.

Szóltanul vette tudomásul a döntést, és méltóságát megőrizve hagyta el a biztosító irodáját. A körúti villamoson is igyekezett uralkodni magán, de már a patika előtt kitört belőle a keserves zokogás, ami egyaránt megrémítette Viktort és a segédjét is.

Putz Imre, a patikussegéd tapintatosan félrehúzódott, s egy szótlán fejbólintással vette tudomásul, hogy a tulaj magára hagyja, mert hazakíséri feleségét.

Másnap, még mielőtt kinyitották a patikát, Putz Imre odaállt a főnöke elé.

– Mondanék valamit. Ha akarja hallgat rám, ha akarja nem. Hozza ide a feleségét, a vevőket ő is ki tudja szolgálni, s legalább nem emésztí magát az otthoni semmittevésben. A gyógyszerész feladatait magam is el tudom látni, mialatt maga beszerez mindent, amihez csak hozzájuthat, s amire csak futja a pénzéből. Higgye el nekem, néhány hónap, és még vattából is hiány lesz. Ha időben lép, nem fog rosszul járni.

Viktor némi töprengés után megfogadta a tanácsot. Esztert nem kellett győzködni, örült, hogy hasznossá teheti magát.

Kihasználva felszabaduló idejét, elsőként régi ismerősét, Tóth Sándort kereste fel a Váci úti Rico kötszergyárban. A gyár udvarába lépve meghökkent a két katonai teherautó látványától. Tóth Sándor, amint meglátta őt, ellépett a teherautók mellől, és félrevonta az épület sarkához.

– Ne kérdezd, mi folyik itt, hiszen te magad is láthatod. Szinte mindent a tábori kórházaknak visznek el – magyarázta.

– Remélem, azért még nekem is jut valami – reménykedett Viktor. – Éppen ezért jöttem.

Tóth Sándor gondterhelten ráncolta homlokát az igényelt mennyiség hallatán.

– Semmit sem ígérek, de megteszek minden tőlem telhetőt.

A szállítmány két nap múlva érkezett a patikába, és Imre, a segéd elámult a rakomány láttán.

– Ha így folytatja beszerző körútjait, hamarosan mi látjuk el a város minden apotékáját – jegyezte meg.

Néhány nappal később, Viktor nagy meglepetésére, egykori évfolyamtársa, Mecskó Pali állított be a patikába. Meglátva a hátsó helységben felhalmozott kötszer csomagokat, elismerően csettintett.

– Így boldogul az, aki közel van a tűzhöz. Segíthetnél nekem is. Éppen azért ugrottam be hozzád, hogy elújságoljam, patikához jutottam én is – mondta Mecskó egy mozdulattal leintve Viktor gratulációját –, de kis híján üreshez.

Viktor elborzadva hallgatta barátja rémregénybe illő beszámolóját, miszerint Mecskó Pali az egyetemi tanulmányok befejezése után visszatért Mátészalkára, ahol Bauer Miksa gyógyszerész segédje lett. A kissé összefüggéstelen előadásból kiderült, hogy a környékbeli zsidókat a németek és a velük együttműködő csendőrök összefogdosták, majd marhavagonokba préselve elszállították őket. Köztük volt a patikus is, akinek gyógyszerárát nemcsak tulajdonosától, de a készleteitől is megfosztották. A bolt így maradt Mecskó Palira.

– Tudod – mondta végezetül a volt évfolyamtárs –, mindig szerettem volna önálló lenni, de nem ilyen áron. Ismersz már, tudod, hogy egyetértettem a zsidótörvényekkel, meg azzal, hogy a magyaroknak kell biztosítani nagyobb lehetőségeket. Azt azonban sohasem gondoltam volna, hogy idáig fajulnak a dolgok. Ami most zajlik... az... egyszerűen barbarizmus. Embertelenség még akkor is, ha a háború áldozatokat követel. Mert amiket hallottam... jobb nem is beszélni róla. Nem akarom elhinni. Mindegy, a patikát működtetnem kell tovább, szükség van rá. Nekem pedig mindenre szükségem van. Annál is inkább, mert Artner doktort is elhurcolták, és sok betege hozzám fordul segítségért. Hiába magyarázom nekik, patikus vagyok, és nem orvos. Hanem ajánlanék neked valamit.

Az ajánlat a következőképpen hangzott. Viktor beszerez számára minden gyógyszert, kötszert, amit csak lehet, tartósan tárolható élelemért cserébe. Mint mondotta, akár két évre is elegendő zsírral, kolbásszal, sonkával, szalonnával tudná ellátni volt évfolyamtársát.

– Hidd el – tette még hozzá –, az élelmiszernek hamarosan arany értéke lesz.

Viktor csak annyit mondott erre, gondolkodik az ajánlaton. Döntésében Mazura úr, a vendéglős segített egy elejtett megjegyzésével. Eszterrel, mint rendszerint majdnem minden nap, vacsorázni tértek be a Pozsonyi úti vendéglőbe.

– Úgy egyék ám – adta Mazura úr szóbeli körítését a rántott borjómájhoz –, hogy ha így mennek tovább a dolgok, hamarosan még grízestésztát sem tudok majd az asztalukra tenni.

– Ugyan már! – nevetett Viktor. – Ha kell valami, menjen a szomszédba a Meinlhez, ott mindent megkap.

– Nem adok sok időt, és az is ki fog ürülni. Majd meglátja – mondta Mazura úr. Ez hatott.

Másnap Katona József utcai otthonában kereste fel a gyógyszergyáros Richter Gedeont. Egy-két futó találkozástól eltekintve nem ismerték egymást, Viktor mégis úgy határozott, megkerüli a hivatalos utat.

A gyógyszergyáros szívélyesen fogadta annak ellenére, hogy megviselt arca nyomasztó gondokról árulkodott. Viktor beszámolt barátja helyzetéről, elhallgatva természetesen az árucserére vonatkozó megállapodást.

– Csak a mi termékeinket tudom garantálni – mondta némi töprengés után Richter Gedeon. – Hyperolt, Kalmopyrint, Adrenalint, alapanyagokat helyi keveréshez, de ezekből is csak korlátozott mennyiséget.

Richter Gedeon állta a szavát, s néhány nap múlva a patikába megérkezett a szállítmány. Több, mint amennyit Viktor remélt. Két nappal később Mecskó Pali egy honvédtiszt társaságában leponyvázott Opel Blitz teherautón érkezett.

– Tévedsz, ha azt hiszed, egy kocsirakomány árut szereztem neked.

Mecskó Pali legyintett.

– Így gyorsabb és egyszerűbb volt, ráadásul még katonai kíséretem is van. Régi barátom, Horváth Ádám főhadnagy – mutatta be kísérijét a volt évfolyamtárs. Az autó felé intett: – Úgy vélem, a kóstolót célszerűbb volna a lakásodra vinni. Valaki még azt hihetné, hentesüzletre akarod cserélni a patikát.

Krajcsák Béla, az idős házmaster, aki a kétszer igénybe vett lift kezelése mellett a felhordásban is segédkezet nyújtott, nem titkolta ámulatát, de a Viktortól kapott két pengő fuvardíj megtette hatását. Nem kérdezősködött.

A hozott árumennyiség meglepte Viktort. Két bödön disznózsír, négy tábla szalonna, három hatalmas füstölt sonka és vagy tizenöt kiló füstölt kolbász. Némi iróniával meg is jegyezte magában, szerencse, hogy Eszter nem ortodox zsidó.

A főhadnagy egy öt meg egy húszliteres demizsont is le akart emelni a teherautóról, Mecskó Pali azonban megállította.

– A kicsi jöhet, abban szatmári szilvapálinka van házi használatra. A nagyobbik tartalma tiszta szesz, azok a patikába valók. Ott nagyobb hasznát veszik.

Aznap este Viktor büszkén nyitotta ki Eszter előtt a kamraajtót. Tartott ugyan attól, hogy felesége elhibázott, rossz befektetésnek tekinti a csereüzletet.

– Lehet, hogy nem éljük túl ezt a háborút, de hogy éhen nem fogunk halni, az szent. – Ennyi volt Eszter hozzáfűznivalója.

A megpróbáltatások júniusban köszöntöttek rájuk. Kivételesen otthon vacsoráztak hideg ételt, ha már volt miből, s közben a Telefunken világvevő rádiót hallgatták. A beolvasott közlemény a budapesti gettó felállításáról, valamint a sárga csillag zsidók számára kötelező viseléséről értesítette a hallgatókat. Eszter kezébe temette arcát, majd váratlanul felpattant az ebédlőasztal mellől, s fel-alá járkálva a szobában hisztérikusan ismételte:

– Ezt nem tehetik meg! Ezt nem tehetik meg!

Viktor jobbnak látta hallgatni, igaz, nem is tudott volna mit mondani. Ha kiejti a száján, amit gondol, csak olaj a tűzre. Hiszen tudta jól, hogy megtehetik. Mindent megtehetnek, amióta a németek megszállták az országot. Mecskó Pali beszámolója óta azt is tudta, Magyarországon is akadnak szép számmal, akik ellenkezés nélkül, sőt örömmel hajtják végre a németek utasításait.

Eszter sirógörccsöt kapott. Az ebédlőasztal szélébe kapaszkodva eszelősen kiabálta:

– Bélyeget nem akarnak a testemre égetni, mint a vágómarháknak? Azt nem akarják, hogy fennhangon hirdessem az utcán, zsidó vagyok, kerüljetekek emberek, mint a leprást, mert megfertőzők mindenkit, aki a közelembe kerül. Dög-vészt hozok rátok.

Elhallgatott. Levegő után kapkodva roskadt le a székre. Szembefordult férjével, farkasszemet néztek. Halkabban, ugyanakkor szemlátomást elszántan mondta:

– Hát nem! Én nem fogok sárga csillagot kitűzni a mellemre.

Viktor lesütötte szemét, homlokát ráncolva gondolkodott. A hallottak alapján tudta, ha bárhol az utcán igazoltatják a feleségét, és kiderül róla, hogy zsidó, az nagyobb katasztrófát zúdíthat rájuk, mint a sárga csillag viselése. A rendeletet ő is égbekiáltóan felháborítónak, az emberi méltóság sárba tiprásának tartotta, ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy semmit sem tehetnek ellene.

Azaz...

Csak hosszas hallgatás után merte kimondani, ami eszébe jutott.

– Egyvalamit tehetünk csak. Ezentúl ki sem mozdulsz a lakásból. A patikába se jársz be.

– Tehát a börtön. – Eszter tiltakozólag emelte fel kezét. – Ne szólj! Ne kezdj el magyarázkodni. Éppen te akarsz szobafogságra ítélni? És meddig? Életem végéig?

– Nem – mondta Viktor. A tehetetlenség szálnalmas ráncokat gyűrt az arcára. – Hidd el, nem tart már sokáig. A németek kimerültek. Én ugyan nem értek hozzá, de józan ésszel megítélve, képtelenség megnyerni egy földrészre kiterjedő kétfrontos háborút. Az angolszászok már partra szálltak Franciaországban, Rómát is elfoglalták. Ha így haladnak, a nem távoli jövőben az oroszok is elérik a határainkat. Nem, nem – gyözködte saját magát is Viktor –, már nem tarthat sokáig. Egy év maximum. Talán még annyi sem.

– És én egy éven keresztül itt raboskodjak a négy fal között?

Viktor lehajtotta fejét, mint akit bűntudat gyötör. Alig hallhatóan jegyezte meg:

– Nem tudok jobbat.

Felállt, odalépett Eszterhez, és szorosan magához ölelte.

– Szeretlek, édesem, és semmilyen körülmények között nem hagylak magadra – suttogta. – Ha kell, itt maradok veled, bezárkózom én is a lakásba.

Eszter a férje vállára hajtotta fejét, csendesen sírt.

– És ezek a falak meddig nyújtanak védelmet? – kérdezte.

– Ameddig én veled vagyok. Örökké.

Eszter végül egy álmatlan éjszakát követő gyözködés után belátta, ha valóban nem akar a mellén sárga csillaggal utcára menni, akkor nem tehet mást, mint elfogadja a javaslatot.

Természetesen megszűntek a Mazura vendéglőben elköltött vacsorák, s Viktor a patikát is mind gyakrabban bízta segédje gondjaira. Előfordult, hogy nap-

közben négyszer is hazaszaladt, s ezt végül már ő maga is kínosnak érezte, hiszen úgy tűnt, feleségét ellenőrzi, mintha nem bízna benne, s attól fél, hogy vállalva a kockázatot, kimerészkedik az utcára. Mert kísértése volt rá. Három ablakuk nyílt a Margit-szigetre, azon túl a Rózsadombra, pompázó nyári zöldre. A Dunát ellepték az evezősök, a szigeti átkelőhajóról vidám gyerekzsivaj szűrődött be a nyitott ablakokon keresztül. A rakpartról felhallatszó zajok, a sarki Colibri bár zenéje, a Pozsonyi úton elhaladó 15-ös villamos csörömpölése, csilingelése, mint a zavartalan békés élet szirénhangjai csábították a szabadba.

Hogy hazaruccanásainak elfogadható magyarázatát adja, Viktor részletekre osztotta az immár ráháruló napi bevásárlást. Délelőtt a Glázner péknél vett kenyeret, vagy a Lehel téri piac kofáitól vásárolt gyümölcsöt, délután a Meinl üzlet csemegéit vitte haza. Minden esetben, szinte bocsánatkérően jegyezte meg, a patikába mégsem viheti az élelmiszereket, este pedig már semmit sem lehet beszerezni.

Eszter ugyan átlátott a fortélyoskodáson, mégsem tette szóvá. Zokszó nélkül vállalta magára a háziasszony szerepét (elküldte a bejárónőt, akinek segítségét immár nem igényelte). Reggelente kitakarított, délből ebédre várta Viktort, délután pedig, jobb híján, terítőket horgolt. Felületes szemlélő joggal hihette volna, tökéletesen elégedett a helyzetével.

Viktor azonban tudta, hogy nem így van. Felesége egyre zárkózottabb lett, magába roskadt, hosszú percekig ült maga elé meredve, s valahányszor lépteket hallott a gangról vagy a lépcsőházból, ijedten összerezsent, rémülten kapta fel a fejét.

Így köszöntött rájuk az az őszi vasárnap, amely sok emberben ébresztett reményt. A rádióból hallották a kormányzó proklamációját, s mint oly sokan az országban, hitték, hogy Magyarország számára véget ér a háború.

Az öröm korainak bizonyult.

A házba nap mint nap új lakók érkeztek, furcsa mód bútorok, háztartási kellékek nélkül, kofferekkel, vállra vetett batyukkal mindössze.

Viktor a házmestert faggatta.

– Csak nem akarnak itt is gettót kialakítani? – kérdezte Viktor döbbenten.

– Elkerítve még nincs, de gettónak már gettó – felelte a házmester, akit Viktor arra kérlett, ha módjában áll, hozzájuk senkit se költöztessen be. Kérését ötven pengővel nyomatékosította. Krajcsák nem akarta elfogadni a pénzt, mondván, rajta semmi sem múlik, kis hal ő a vízözönben. Végül azt tanácsolta, sárga csillag helyett egy „nem zsidó lakás” szövegű cédulát tűzzön ki az ajtóra.

Végignézve a szálnalmas cipekedőkön, gazembernek érezte magát, aki érzéketlenül fordít hátat a rászorulóknak. Ugyanakkor elfogadtatta magával, hogy neki egyetlen kötelessége van. Övni, védeni a feleségét mindentől és mindenkitől, bármi áron. És tartani benne a lelket, elvégre nincs olyan vihar, amit ne lehetne átvészelni.

Hazatérni készült ebédre, amikor hatalmas robbanás rázta meg a patika épületét. Ijedtsége lódította ki Imrével együtt az utcára. Egy a híd felől érkező idős férfi eszelősen kiabálta:

– Felrobbantották a Margit-hidat!

A rakparton és a Rudolf téren hatalmas tömeg verődött össze. A vízbe szakadt hídról emberek sokasága menekült a térre, sebesülteket hoztak, jónéhány sérült jajveszékelve, de saját lábán vánszorgott a biztonságot jelentő hídfő felé.

Sok nyilas is feltűnt a tömegben. A robbanást követően tucatjával tódultak kifelé a Szt. István körút és Rudolf tér sarkán álló házról, amelyben a kerületi nyilas központ rendezkedett be. Akadt köztük, aki hatalmi szóval a pánikhangulatot akarta megfékezni, többségnek azonban fogalma sem volt, mitévők legyenek, tanácstalanul tébláboltak a bámészkodók között.

Nem sokkal később a patika is megtelt emberekkel. Egymás szavába vágva követeltek kötszereket, jódot, gézt, fájdalomcsillapítókat. Sokan fizetni is elfelejtettek a nagy sietségben.

Viktor figyelmét egy sírásával küszködő és kétségbeesett zavarában tanácstalan vevő foglalta le, így Eszter jelenlétét már csak akkor vette észre, amikor az a pulttal szemközti vitrin elé húzódva engedett utat a türelmetlen embereknek. Indult volna, hogy a pultot megkerülve a hátsó helyiség biztonságába kísérje feleségét, ám ekkor egy fiatal nyilas tűnt fel a patika ajtajában. Ez teljesen megbénította, akaratlanul is arra gondolt, a keretlegény Esztert követte.

A nyilas, félretolva egy idősebb asszonyt, Imréhez lépett, és súgott valamit a fülébe. A segéd bólintott, majd intett neki, hogy kövesse. Eltűntek a hátsó helyiségben. Kisvártatva a karszalagos férfi kötszerekkel jócskán megpakolva átfurakodta magát a vevők között, s az utcára kilépve eltűnt. Viktor, amint végezt a vevővel, sietve a hátsó helyiség biztonságába kísérte feleségét.

Jóval később, amikor az üzlet forgalma alábbhagyott, ment hátra ismét, hogy hazakísérje az asszonyt.

– Megörültél? Hogy lehettél ennyire meggondolatlan? – tett szemrehányást már odahaza a lakásban.

Eszter, elmondása szerint, annyira megijedt a hatalmas robbanástól, amit nem tudott mire vélni, hogy ösztönösen szaladt le az utcára. Látva a híd felé rohanó embereket, azt hitte a híd közelében levő patika is megsérült. Ezért nem fordult vissza.

Viktor szótlánul hallgatta Eszter beszámolóját. Az ablaknál állt, ahonnan jól láthatta a Dunába hajló hidat, a vízbe merülő villamoskocsik roncsait. A látvány nyomasztóan hatott rá, igazából nem is figyelt Eszter szavaira. Csak akkor kapta fel a fejét, s fordult el az ablaktól, amikor felesége valami másról tett említést.

– Azt tudod, ugye – kérdezte –, hogy az a nyilas ott a patikában egy fillért sem fizetett az átvett kötszerekért? Ráadásul azt is hallottam, hogy Imre megkérdezte tőle, elég lesz? Mire az a gengszter azt felelte, egyelőre. De majd még jövök, tette hozzá. Mondd, megbízol te a segédedben?

Viktor nem válaszolt, ám a kérdés szöveget ütött a fejében. Tisztában volt vele, hogy veszteség érte, sokan távoztak a patikából fizetés nélkül, az adott körülmények között ez valamennyire érthető is volt, de hogy pont egy nyilas... és Imrével összejátszva, ezen elgondolkodott.

Putz Imrét kiváló gyógyszerésznek tartotta, s talán éppen ezért kapcsolataira sokkal inkább munkatársi, mint főnök-beosztott viszony volt a jellemző. Szaktudása és végzett munkája alapján fel sem merült benne, hogy bizalmatlan legyen vele szemben. Ennek ellenére vajmi keveset tudott segédjéről, s most az, amit Esztertől hallott, felháborította.

Másnap reggel első dolga volt felelősségre vonni.

Putz Imre nem keresett kifogásokat, nem mentegőzött.

– Hogy éppen egy nyilasnak? Talán mégsem minden nyilas aljas gazember. Ez például segíteni akart a hídon megsebesült embereken. Ahogy sokan mások, így ő sem fizetett, ez igaz, de egyszer még jól jöhet, ha netán viszonzza majd valamivel.

Két héttel később a segéd mintha ráérezett volna, hogy eljátszotta főnöke bizalmát, ugyancsak furcsa meglepetéssel állított be a patikába.

– Schutzpass. Két darab, névre szóló – mondta, miközben egy borítékot nyomott Viktor kezébe. – Ne firtassa, hogy jutottam hozzá, csak tegye el.

Viktor hallott már éppen eleget a zsidóknak kiadott, külföldi védettséget s ezáltal több-kevesebb biztonságot garantáló menlevelekről, az mégsem jutott eszébe, hogy legalább a felesége számára szerezzen egyet. Furcsa mód, bár ezt elég bizarr elképzelésnek tartotta, arra gyanakodott, Imre attól a nyilastól szerezte ezeket a dokumentumokat, amelyeknek hitelességéről sem volt meggyőződve. Éppen ezért nem is akarta elfogadni, ámde gyorsan meggondolta magát. Lehet, hogy adott esetben ez mentheti meg Esztert egy mindinkább fenyegető tragédiától, villant át az agyán. Elvégre minden akaratával azon van, hogy feleségét megóvja a fenyegető veszélyektől, s hogy épségben vészeljék át a közelgő vihart.

És a vihar, a szovjet Vörös Hadsereg feltartóztathatatlanul közeledett a fővároshoz. Kezdetét vette a nyilasok fékevesztett tombolása. A nemzetközi gettóként számontartott Újlipótváros sem élvezett teljes védettséget. A nyilasok naponta tartottak razziákat, amelyeknek során a külföldi követségek által kiadott menleveleket semmibe véve zsidók százait hurcolták el. S akkor már senki előtt sem lehetett kétséges, hogy mi lesz az elhurcolt emberek sorsa.

Viktor állandó rettegésben élt, szinte óránként szaladt haza meggyőződni felesége biztonságáról. Minden alkalommal szívszorongva lépett a lakásba, tartva attól, hogy Esztert nem fogja otthon találni. December közepén hazafelé tartott a patikából, amikor a Phönix utcából féltucat nyilas meggyötört embereket terelt a Pozsonyi útra. A téli sötétség és a gyenge utcai világítás ellenére is felismert két ismerőst. Hajdú József mérnököt, aki Eszterék szomszédja volt a Phönix utcai házban, valamint azt a nyilas legényt, akit Imre látott el kötszerekkel. Az idős mérnök fázósan, összegörnyedve próbált lépést tartani a többiekkel, megmegcsúszva az úttest sárga keramitkockáin. Viktor még látta, hogy lemarad, azt is, hogy a nyilas legény hátralép, s karjánál fogva lökdösi vissza a sorba.

Megállt a Meinel üzlet előtt, mintha a kirakatot nézné, szeme sarkából azonban figyelte a menetet, amely, várakozásával ellentétben, nem fordult be a Sziget utcába a Dunapart felé, hanem tovább haladt a Pozsonyi úton.

Megvárta, míg a menet a Légrády Károly utcához ér, aztán futó léptekkel sietett haza.

Otthon, mint napok óta már minden este, első dolga volt ellenőrizni, le vannak-e eresztve a faredőnyök, behúzva a függönyök. Bekapcsolta és felerősítette a rádiót, de még így is hallotta a rakparton dörrenő lövéseket. Ilyenkor mindig Eszterre nézett, s remélte, hogy felesége nem ismeri a lövések valós okát. Egyszer ugyan rákérdezett, s ő azt válaszolta: biztosan katonaszökevényekre lödöznek a nyilasok. Úgy tűnt, a válasz megnyugtatja Esztert, bár efelől nem volt teljesen meggyőződve, mert felesége fásultan bólintott, mint akinek már mindegy, kik lövöldöznek, és kire. Viktor persze nagyon jól tudta, mi történik a rakparton, éppen eleget hallott az esti kivégzésekről.

Karácsonyra már annyira félt, annyira nem merte egy percre sem magára hagyni a feleségét, hogy üzletét végleg Putz Imre gondjaira bízta. Nehezeére esett, nem a segédjébe vetett feltétlen bizalom megingása miatt, hanem mert a patika adta élete értelmét. A szakma szeretete sohasem elégítette ki maradéktalanul, szüksége volt a patika nyújtotta függetlenségre, a tulajdonos semmi máshoz nem hasonlítható büszkeségére. Csak ezeknek tudatában érezte magát teljes értékű embernek. Ugyanakkor szerette, féltette annyira a feleségét, hogy bár nehéz szívvel, de még a patikát is feláldozza érte.

Január első napjaiban az utcai harcok már az Újlipótváros közelében folytak, a légítámadások és az ágyúlövedékek becsapódásai őket is a légoltalmi pincébe kényszerítették. A zsúfolt pincében néma rettegés lett úrrá az embereken, a félelem, hogy bármelyik pillanatban fejükre dőlhet a ház, s mindannyian a romok alatt végzik be életüket, kiült az arcokra, mintha már mindenkiből kihalt volna a remény utolsó sugara is.

Egyedül Krajcsák Béla, a házmester vállalkozott arra, hogy időnként elhagyja a légópincét, s kimenjen az utcára értesítéseket szerezni. Felesége ugyan mindenáron vissza akarta tartani, ám ő az első világháborús frontszolgálatára hivatkozva nem engedett. A ház lakói tőle tudták meg, hogy az oroszok már a körúton vannak, s hogy ágyúik a várat, a budai oldalt lövik. Ez talán bizakodással tölthette volna el a pincébe menekült embereket, csak hogy a házmester arról is beszámolt, hogy a Rudolf tér Parlament felőli oldalán álló Palatinus házat tönkrebombázták, no meg a közeli református templom is súlyos sérüléseket szenvedett. Ezek a hírek inkább rémületet keltettek a lakókban, mindenki attól félt, ezt a házat is rommá fogják lőni.

Ez azonban nem következett be. Krajcsák Béla egy nap azzal tért vissza a légópincébe, hogy a pesti oldalt már nem lövik, Budán folynak az elkeseredett harcok.

A bátrabb lakók, köztük Eszter és Viktor, felmerészkedtek a pincéből.

A lakásban dermesztő hideg fogadta őket. Két ablakot a lehúzott redőny dacára is betört a légnyomás, ezt leszámítva azonban mindent sértetlenül találtak. Viktor vizespohárba töltött a szatmári szilvapálinkából, amit Eszter csak hosszas unszólásra volt hajlandó meginni. Az ötvenöt fokos pálinka mégis használt. Átmelegítette őket, és Eszter is felengedett tőle. Viktor hosszú idő után

először látta mosolyogni. Bátortalan mosoly volt az arcán, nem múlt még el az állandó rettegés, de feltett kérdéséből már kicsendült a remény.

– Nem korai még ünnepelni?

– Igaz, hogy nincs még vége – mondta Viktor, és szavait igazolták a folyó túlsópartjáról idehallatszó ágyúlövések –, mégis azt hiszem, a nyilas pribékek már soha nem fognak visszatérni. Egy belövés, ne adj isten, még elragadhat tőlem, de a hóhéroktól talán már nem kell félnünk.

Aztán Budán is megszűntek a harcok, a romok között megindult az élet.

Viktornak a torkában dobogott a szíve, léptei egyre lassultak, amint először haladt végig a Pozsonyi úton, patikája felé tartva. Félt, hogy a patika helyén csak romokat talál, s ez a félelem kis híján megbénította. Ahogy közeledett azonban az épület felé, reménykedni kezdett, léptei is felgyorsultak.

Az üzlet ablakai betörve, az eladótér díszes csillárja kiszakítva a mennyezetből. A kőpadlót vakolatdarabok és törött porcelántégelyek lepték el, a fal mellé állított vitrin feldőlve, a pulton vastagon állt a por. Az árukészletből szinte semmi sem maradt. Csüggedten szemlélte a pusztítást, nehezen tudta elképzelni, hogy a törmelékek helyén egyszer majd ismét patyolat tiszta üzlet fog működni.

Tavasza mégis kinyitott, miként a környék sok más kis boltja, amelyekben ugyanúgy üres polcok várták a betérő vevőket, akik mégis jöttek szép számmal, eleinte nem is annyira vásárolni – hiszen alig volt mit –, sokkal inkább beszélgetni, értesüléseket cserélni, s az eltűnt, meghalt ismerősök feletti sajnálkozás mellett örülni az életnek.

Németország kapitulációjának hírére már Eszter is elfogadta, hogy valóban véget ért a rettegés korszaka. Visszatért régi életkedve. Örömmel és szorgalmasan segített Viktornak a patika helyrehozatalában, s ő talán még férjénél is jobban örült, amikor úgy látta, most már betérhet az első vevő.

Egy júniusi napon bejelentette: gyereket vár.

Viktor esküdni mert volna, hogy nincs nála boldogabb ember az egész földkerekségen. Kristálytisztán emlékezett Eszter négy évvel korábban tett kijelentésére, miszerint addig nem hoz egy porontyot a világra, míg béke nem lesz Európában. Hát most béke van. Ha senki más, egy asszony mindig megérzi ezt.

1946 januárjában Eszter a Baross utcai klinikán egy fiúgyermeknek adott életet. Addigra a gyógyszertár árukészletét is sikerült úgy amennyire feltölteni, most már csak a segéd, Putz Imre hiányzott. Viktor minden nap várta, hogy jelentkezik, erre azonban nem került sor. Lakcímét ismerte, s még az előző év őszén – az 55-ös villamos már közlekedett a Váci úton – kivillamosozott Újpestre. Hiába érdeklődött a szomszédoktól, senki sem tudta, mikor és hova költözött szüleivel együtt.

A patikával járó teendőket, most már, hogy Eszter minden percét az újszülött kötötte le, egyedül látta el, családjára csak az esték maradtak. Ilyenkor végre megszabadult a napi gondoktól, amelyeknek okozója elsősorban a rohamosan inflálódó pengő volt. A napi bevétel másnapra már az alapvető szükségletekre

sem volt elég. Szerencséjére a környéken lakott néhány jómódú ember, akik arannyal fizettek a nagy becsben tartott gyógyszerekért. Egy textilkereskedő rendszeresen járt a patikába Bilagitért – az egyetlen valami, ami enyhíti a gymborbántalmaimat, mondta minden alkalommal –, s mivel paraszttal folytatott cserekereskedelmet, tojással, zöldséggel, húsáruval tudott fizetni elmaradhatatlan gyógyszeréért. Ennek köszönhetően, ha nem dúskáltak is a földi javakban, igazából komoly hiányt sem szenvedtek.

Viktort mindamellett aggasztotta ez a helyzet. Elég volt látni a lépten-nyomon kiragasztott „Halál a feketézőkre” szövegű plakátokat, és máris összeszorult a gyomra. Sokat hallott a gazdasági rendőrség razziáiról, és feltételezte, adott esetben hiába magyarázná, hogy nem feketézik, csupán a mindennapi ellátást akarja biztosítani a családjának. Úgy, ahogy erre lehetősége van.

Augusztusban végre fellélegezhetett, az új pénz, a forint bevezetésével nem volt már szükség kockázatos cserekereskedelemre.

Egy este, vacsora közben Eszter, alighogy lenyelte az utolsó falatot, komoly arccal fordult a férjéhez.

– Te református vagy, azt akarom, hogy Ádám is az legyen.

– Kérlek – egyezett bele Viktor, nem tudván mire vélni a látszólag hirtelen támadt ötletet.

– Sokat gondolkodtam rajta – folytatta Eszter. – A mi fiunk nem lesz zsidó. Elég, ha az anyja az. Nem akarom, hogy atrocitásoknak legyen kitéve, vagy az életét kelljen féltetni emiatt.

– Ugyan már! Rémekeket látsz. Az, ami volt, soha nem fog visszatérni. Nem hiszem, hogy az emberiség ne tanult volna az elmúlt évek tragédiájából.

– Isten adja, hogy igazad legyen. Ettől függetlenül...

– Ahogy akarod.

Garami Ádámot 1946 szeptemberében keresztelték meg a Pozsonyi úti református templomban.

Három évvel később egy este Viktor feldúltan érkezett haza. Még lódenkábátját sem vetette le, kalapját sem akasztotta a fogasra, egyenesen a konyhába sietett, és izgatottan kezdte mesélni:

– Ma láttam azt a nyilast, aki, ha emlékszel rá, Imrével összejátszva kötszereket hordott ki a patikából. Még te hívtad fel rá a figyelmemet. Nos, a 15-ös villamosról szállt le, de nem is ez a lényeg, hanem az, hogy katonai egyenruhát viselt. Egy nyilas, aki az új hadsereg tisztje. Ehhez mit szólsz?

Eszter hosszas hallgatás után szólalt meg.

– Két családról tudok a házbán, akik kivándoroltak Palesztinába. Nekünk is azt kéne tenni.

– Arról szó sem lehet! – tiltakozott Viktor. – Egy nyilas, aki beférkőzött az új hatalomba, még nem jelenti azt, hogy...

– Pedig nem ártana, ha legalább elgondolkoznál rajta.

Ezen, házasságuk történetében első alkalommal, komolyan összevesztek. Eszter állította, hogy Magyarországon semmi sem változott, ugyanolyan rémes

korszak fog rájuk köszönteni, mint néhány évvel korábban. Jó, tette hozzá, most nem a zsidókon csattan az ostor, hanem a keresztényeken, lásd Mindszenty, kommunistákon, mint Rajk vagy más, köztisztviselőben álló embereken, akiknek egyetlen vétkük, hogy... nem is tudom, mi a vétkük, ha van egyáltalán. Milyen jövő vár itt ránk?

– Akármilyen – felelte Viktor dühösen –, akkor sem megyünk sehova. Minden ideköt bennünket. Béke van, és ez azért sokat jelent. A politikusok gyilkolják egymást, ha akarják, ez az ő dolguk. Mi viszont hétköznapi, egyszerű emberek vagyunk, távol tartjuk magunkat a politikától, s éppen ez a kívülállásunk garانتálja a biztonságunkat. Senkinek nem áll érdekében, hogy bármiért is rajtunk álljon bosszút. Különben is, a felkorbácsolt kedélyek előbb-utóbb lenyugszanak. Maradunk a fenekünkön, és punktum.

Néhány hónap múlva Viktor talán megbánta makacs ellenszegülését, bár ezt még önmagának sem vallotta be, és Eszter sem emlékeztette rá soha többet.

A patikába indult egy július végi péntek reggelen, s útközben arra gondolt, milyen boldogan várja Ádám fia a vásárnapot. Megígérte neki, hogy strandra mennek, s hogy labdázni fog vele a vízben. A gyerek lelkesedése rá is átragadt, s azon kapta magát, mennyire szeretné ő is, ha már vásárnap lenne.

A patikától néhány méterre földbe gyökerezett a lába. Nem akart hinni a szemének. A bejárati ajtó előtt ugyanis Putz Imre várakozott két ismeretlen férfi társaságában. Volt segédjének felbukkanása még jobb kedvre derítette. A viszontlátás öröme nem tartott sokáig.

Putz Imre kezét fogott vele, majd egy hűvös mozdulattal elhárított magától minden kérdést.

– Ne haragudjon – fogott hozzá jövetele magyarázatához Putz Imre –, de most hivatalos minőségben vagyunk itt az elvtársakkal. A Fővárosi Tanács Gyógyszertári Központjából jöttünk, hogy a kormány 1950. évi 25. számú törvényerejű rendelete értelmében azonnali hatállyal az állam birtokába vegyük át a gyógyszerterát. A kulcsokat kérem.

Viktor értetlenül bámult egykori segédje arcába, s még akkor sem fogta fel, mi történik valójában, amikor Putz Imre egyik kísérője durván rászólt:

– Nem hallotta? A kulcsokat!

Gépiesen, mint akit nem is a tudata vezérel, nyújtotta át a patika kulcsait a követelőző kísérőnek. A két ember bement a patikába, Putz Imre hátramaradt, s az ajtóban megállította a belépni készülő Viktort.

– Csak megnehezítené a dolgunkat, Garami úr. E perctől kezdve már semmi felett sem rendelkezik, semmit nem vihetne innen magával. Jobban teszi, ha most szépen hazamegy. Hétfőn jöjjön be a Gyógyszertári Központba, ott majd döntenek az ön sorsáról.

Látva Viktor döbbenetét még hozzátette:

– Sajnálom, nem én tehetek róla.

Hazaérve lezökkent a konyhaasztal mellé, arcát a tenyerébe temette, Eszter csak hosszas unszolás után tudta szóra bírni.

– Most mi lesz? – kérdezte aggodalmasan, miután végighallgatta férje beszámolóját a történetekről.

– Fogalmam sincs – felelte Viktor. Hangja elcsuklott, és könnyecseppek peregtek le az arcán.

A központban közölték vele, hogy mennyire értékelik szaktudását, amire a szocialista társadalomnak is nagy szüksége van. Éppen ezért a munkájára a továbbiakban is igényt tartanak. Megneveztek egy budai patikát, ahol beosztott gyógyszerészként dolgozhat. Megmondták azt is, mennyi lesz a fizetése, s hogy a többit majd megtudja Horányi elvtárstól, a megnevezett gyógyszerértár vezetőjétől.

Horányi elvtárs, akit nyilván tájékoztattak új beosztottja múltjáról, nem titkolt kárörömmel fogadta.

– Itt aztán nem kutyulhat mindenféle gyógyírnak nevezett kotyvalékot. Mi nem a haszonra törekszünk, hanem a dolgozók egészségét szolgáljuk.

Viktor nagyot nyelt, keze ökölbe szorult, nehezen tudott uralkodni magán, végül csak egy bólintással jelezte, hogy megértette, mit várnak tőle. Efelől ugyan fogalma sem volt.

Mindenesetre igyekezett legjobb tudása szerint dolgozni, ám életében először nem lelte örömét a munkában. A változás, amin keresztülment, Eszternek már az első napokban szembetűnt. Kedvetlen volt, s ami soha nem fordult elő, figyelmetlen is. Még a fiára sem fordított annyi időt, mint korábban, s ha esténként leült vele játszani, gondolatai szemmel láthatóan máshol jártak. Ádám többször is rászólt sértődötten: Apa, téged ez nem is érdekel. Ilyenkor mosolyt erőltetett az arcára, s megpróbált a gyerek kedvében járni, ami csak néhány percig sikerült.

Eszter azt javasolta, keresse fel Putz Imrét, s beszélje rá, hogy legalább a volt patikájában dolgozhasson, természetesen akár beosztottként.

Volt segédjét nem találta meg a Gyógyszerértári Központban, s először azt sem értette, nevének említésére miért néznek rá gyanakodva. Később jutott tudomására, hogy Putz Imrét letartóztatta az ÁVH. Miért? Azt senki sem tudta vagy nem akarta megmondani.

– Nem tudom nézni, ahogy emészted magad. Egyelőre még van otthonod, van családot. Gondolj azokra, akiket még ezektől is megfosztottak. Legalább irántunk légy belátással – kérlelte Eszter nap nap után.

Viktor ilyenkor csak hümmögött, s minden alkalommal megígérte, hogy úrrá lesz kedélybetegségén. De semmi sem változott.

Még egy év sem telt el a patika államosítása óta, amikor egy szerdai reggelen, miként az előző hónapokban minden nap, kedvetlenül és az időt halogatva borotválkozott. Az előszobában megszólalt a csengő. Hallotta, hogy Eszter ajtót nyit, majd kisvártatva éles sikolyt hallott, amitől annyira megijedt, hogy mélyen megvágta arcát a borotvával. A borotvaecsetet a mosdókagylóba dobta, öles léptekkel azonnal az előszobában termett. A látogatónak már hűlt helye volt, nem értette, mi történhetett, csak Eszter állt a falnak támaszkodva sápadtan. Egy papírlapot nyújtott remegő kézzel Viktor felé.

Átvette a papírt, s úgy, ahogy volt, arcának egyik felén borotvahabbal, a másikon egy vérző csíkkal a szobába ment, hogy felvegye szemüvegét. Le sem ült, állva futotta végig a papírlap szövegét. Csak a lényeget fogta fel agyával. Kitelepítési határozat... a kézbesítéstől számított huszonnégy órán belül... csak a leg-szükségesebb holmikat... fellebbezésnek helye nincs.

Eszter is bejött a szobába, leültek egymással szemben, mindketten a másiktól várva, hogy megszólaljon. A bénító csendet Eszter zokogása törte meg.

– Reggel jönnek értünk – préselte ki magából elcsukló hangon.

– Igen, reggel – felelte Viktor, s közben eltakarta arcát az írásos határozattal.

De nem reggel jöttek, hanem kora hajnalban. Ketten voltak. Egy alacsony kövér rendőr, akinek hasán feszült a szürke zubbony, s aki első látásra inkább hasonlított egy vidéki levélkihordóra, mint egy törvény felhatalmazta végrehajtóra, meg egy lomha mozgású, bárgyú tekintetű másik rendőr, aki még akkor sem akarta levenni ujját a csengő gombjáról, amikor Viktor már kitárta előttük az ajtót.

Eszter és Viktor előző nap összepakolták mindazt, amit szükségesnek véltek, le sem vetkőztek éjszakára, a fotelekben ülve nyomta el őket rövid időre az álom. Csak Ádámot bújtatták ágyba, a kövér rendőr miatta türelmetlenkedett.

A kapu előtt teherautó várt rájuk, a platóján két fegyveres rendőr vigyázott egy tucatnyi hallgatag, lehorgasztott fejű emberre, akik akkor sem tekintettek fel, amikor Eszter felsegítette a fiát, a nagy darab rendőr meg, látva Viktor erőtlenségét, felhajtotta a két koffert a fent ülők lábai elé, majd egy durva lendülettel Viktort is feltuszkolta a teherautóra.

A józsefvárosi pályaudvaron több teherautóról tereltek embereket a rájuk várakozó szerelvény marhavagonjaiba. Mindamellet, hogy a vonat azonnal elindult, amint az utolsó embert bepréselték, útjuk hosszú ideig tartott. Fogalmuk sem volt, hová viszik őket, a menetidő sem nyújtott támpontot, mivel a szerelvény néha órákat vesztegelt.

Jócskán elmúlt már dél, mire megnyíltak a vagonajtók, és rendőrök kezdték el kilökdösni a félelemtől és az utazástól meggyötört embereket. Tettlegességtől sem riadva vissza, kettős sorokba tereltek mindenkit, majd hosszas várakozás után elindult a menet.

Viktor a vagonból leszállva sem nézett körül, fejét a földre szegve, a két börrönd súlya alatt meggörnyedve vakon engedelmeskedett minden parancsnak. Ha nem mozdult, és meglökték, bukdácsolt a lökés irányába. Nem tudta, nem is érdekelte, hol van, ment, amerre sodorták, akár az akasztófa alá is terelhették volna.

Eszter egyik kezével a fiát szorította magához, másik kezével a tőle telhető módon támogatta férjét. Keveset járt vidéken, gyér ismeretei voltak, de nem látva hegyeket még a távolban sem, annyit meg tudott állapítani, hogy valamelyik alföldi tanyavilágba hozták őket.

Egy szegényes parasztház előtt megállították a menetet épp csak annyi időre, hogy Viktorékat kiállítsák a sorból.

– Ez a maguk helye – mondta az egyik kísérő rendőr, és a szélesre tárt kapura mutatott.

Ott álltak egy ismeretlen parasztember portájának bejáratánál, s fogalmuk nem volt, mitévők legyenek. Szemben velük, az udvar végében, szalmatetős szérű mellett idős paraszt állt mozdulatlanul, vasvillájára támaszkodva, és mereven nézte őket. Eszter a kapuból nem láthatta tisztán az arcát, mégis az volt az érzése, az ember egy percen belül megragadja vasvilláját, és rájuk támad, hogy még a környékről is elkergesse őket.

A paraszt helyett egy fekete fejkendőss asszony toppant eléjük.

– Akkor hát magukat kaptuk – mondta egy hatalmas sóhaj kíséretében. Eszter nem tudta eldönteni, mit jelenthet a felszakadt sóhaj. Megkönnyebbülést vagy keserű lemondást. – Erre gyűjjenek.

A konyhán keresztül egy apró, sötét helyiségbe vezette őket, s Eszter az ajtóban megtorpant. Amikor szeme megszokta a félhomályt, kétségbeesetten nézett a parasztasszonyra, mintha valami csodát remélne tőle. A helyiség padlózata döngölt föld, bútorzata mindössze két szalmazsák, a bejáratnál szemben egy fából tákolts háromlábú ülőke, rajta egy petróleumlámpa. A jobboldali szalmazsák fölött börtöncellák ablakaira emlékeztető nyílás.

– Ez lészen a maguké – mutatott körbe az asszony, majd az ajtó melletti sarok felé bökött. – Oda tegyék, amit magukkal hoztak.

– Istenem! – suttogta Eszter elképedve. Magához szorította fiát, hogy utat engedjen a mögöttük belépő Viktornak, akinek arcáról nem lehetett volna leolvasni, milyen benyomást tettek rá a látottak. A kijelölt sarokban földre helyezte a kofferokat, és megállt mellettük, mintha további utasításokra várna.

Ekkor az udvaron látott paraszt is megjelent az ajtóban. A vasvilla nem volt nála, de Eszter számára az is félelmetes volt, ahogy rájuk nézett. Sötét, apró szemeiből sugárzott a gyűlölet. Asszonya ráförmedt:

– Mi köll? Maraggy veszteg, Vince! Ne akard megünt ránk hozni a bajt!

Az idős ember megvetően köpött egyet a földre, aztán szótlanul megfordult, és eltávozott.

A parasztasszony Viktorra szegezte tekintetét, és szánakozva a fejét csóválta. Pillantása ezután az ijedelmében anyjához tapadó Ádámra tévedt, végül Eszteren állapodott meg.

– Magát se irigylem – mondta –, de maj’ csak megleszünk valahogy. Tuggya, mer muszáj.

Ezzel elindult kifelé, hogy magára hagyja a pesti családot. Eszter mellett elhaladva még odasúgta:

– Osztán nehogy má’ tőlünk féljenek ám!